

Ю. Е. Фінклер

ДРУКОВАНІ МАС-МЕДІА ЯК ЧИННИК МІНІМІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ВПЛИВІВ

*Коли б'ються інтелітенти,
міцнішає апарат таємної поліції.*
Репліка героя кінофільму «Майор Вихор»

Методологічна проблема соціальної сутності мінімізації владних впливів, її зв'язку з комунікаційними явищами в суспільстві викликає підпорядковане питання: а чи можлива в суспільстві, що називає себе демократичним, сама мінімізація владних впливів, чи не вона є постійним супутником влади через наявність певних стосунків і взаємозалежностей, чи не вона є властивістю влади взагалі – як виду соціальної діяльності. Доцільно одразу ж підкреслити наявність загальних елементів для багатьох рівнів суспільного розвитку.

З точки зору соціально-політичної ці елементи можна поділити на дві групи. Перша з них являє собою механізми безпосередньої владної діяльності, а друга – механізми опосередкованої владної діяльності. У першій групі мінімізація владних впливів представлена досить слабо, вона не є прерогативою значної частини суспільства. Отже, між виокремленням влади в особливий вид діяльності частини суспільства і мінімізацією владних впливів існує прямий зв'язок. У цьому полягає наукове завдання виявити механізм органічного зв'язку влади та мінімізації владних впливів – особливо в контексті функціонування друкованих мас-медіа як проміжної ланки між владою та суспільством.

Влада як вид соціальної діяльності безпосередньо пов'язана зі спеціалізацією суспільства, необхідністю організації життєдіяльності соціальних спільнот. Виокремлення її в особливий вид суспільної діяльності не означає, що йдеться про професійну спеціалізацію. У первісні часи владні форми виступали як особливий вид діяльності, що здійснювалася безпосередньо виробником. Прийняття владних рішень на засадах традицій і досвіду було колективістським. Влада здійснювалася як функція, що вбирала в себе колективний інтерес.

Перетворення влади у вид діяльності, скерованої не лише на організацію виробництва, але й на задоволення окремого інтересу, що часто-густо протиставляється іншому приватному чи загальному інтересу, і являє собою соціальну узурпацію влади, переведення її на організацію не безпосередньої діяльності владних суб'єктів, а здійснення цієї діяльності. Саме перехід влади в галузь відносин з *приводу* суспільних відносин і є тим організаційним пер-

шоджерелом виділення влади в соціально особливий вид діяльності, який набув вирішального значення в соціальній структурі суспільства.

Влада стала функцією інтересу, історичне першоджерело її – організація діяльності безпосередніх учасників соціальних процесів – увійшло у структуру владної функції на засадах однієї з владних складових. При цьому організація діяльності безпосередніх учасників соціальних процесів – незважаючи на те, що вони відіграють неабияку роль у суспільному розвитку, – далеко не завжди має такі можливості впливу на суспільство, як влада.

Пріоритет соціально-політичної функції влади і є тією умовою, що призводить до мінімізації впливів владних чинників. При цьому можна говорити про мінімізацію владних впливів як про явище, як про обов'язковий атрибут влади, оскільки цього атрибуту можна позбутися лише за умови, якщо загальний інтерес стає реально особливим, а особливий – реально загальним. Тим самим лише соціально негармонійне суспільство стає об'єктивним фактором мінімізації владних впливів. Таке суспільство не гарантує рівності соціальних груп, що мають відношення до влади або прагнуть нею стати. Мінімізація владних впливів виникає як результат монопольної ієрархії видів професійної діяльності, зосередження в межах окремих владних чинників можливостей суттєвих технологічних впливів. Тому варто визначити не тільки джерела мінімізації владних впливів, викликані станом владного суб'єкта, але й розглянути його глибинні засади. Йдеться про таку сумарність суспільних явищ, які викликають мінімізацію владних впливів як соціальну проблему.

Звісно, що основна причина мінімізації владних впливів закладена в діяльності внутрішньовладних чинників різних рівнів. Звідси може актуалізуватися досить спрощений висновок про те, що мінімізація владних впливів має об'єктивні джерела, а тому її подолання пов'язане із зникненням останніх. Цей висновок при всій зовнішній логічності страждає на один недолік: йдеться про наявність у владних стосунках механізмів подолання мінімізації владних впливів – через включення до системи владних відносин певного посередника, який оперує комунікативною спроможністю використання об'єктивних факторів взаємного впливу в стосунках між об'єктом і суб'єктом владної діяльності. Подібний механізм обміну має оперувати конкретними механізмами впливу на конкретну ситуацію, що є для однієї зі сторін невідомою з огляду на ситуативну кон'юнктуру. Можливість спонукати до обміну діяльністю способом управлінського впливу на об'єктивні владні фактори має стати постійним процесом.

Тому владні стосунки мають бути інструментом суспільного інтересу – інакше будь-яка складова утилітарного наповнення влади може перетворитися на мінімізацію владних впливів. Подібна характеристика владних дій як функ-

ціонування в ім'я власного збереження за умов хаотичного суспільного розвитку має шанс отримати соціальне обґрунтування. Різні за спроможностями та результатами види владної діяльності неможливо уніфікувати за якоюсь алгоритмічною схемою. Це пояснюється не лише наявністю різних суспільних потреб, але й різноманітних факторів всередині різних гілок влади – а саме подібні нюанси можуть впливати на рівень ефективності й оптимальності самої влади. У відносинах усередині владних репрезентантів так само існує мінімізація владних впливів. Вона породжена не лише різними функціональними положеннями владних суб'єктів, але й їхньою відносною автономією.

Водночас бачимо, що мінімізація владних впливів найбільш рельєфно проявляє себе в соціально-політичній сфері, у тій системі суспільних відносин, яка переважно пов'язана з прерогативами влади. Різниця соціальних інтересів як основне джерело політичних відносин створює об'єктивний ґрунт для виплодження механізмів залежності від тих, хто наділений владою. Це пов'язано з тим, що передача останнім функцій організації, владного керівництва, законотворчості тощо означає зосередження (бодай якоюсь мірою, бодай на якийсь час) в одних руках значних спроможностей використання владного потенціалу – і не обов'язково завжди в інтересах тих, хто свідомо передав владні повноваження в ці руки. Контрольна функція є недостатньою для попередження мінімізації владних впливів насамперед тому, що завжди існує паралельна можливість перекручення інформації про стан об'єкта, прикриття аргументом про пріоритет легітимності тощо.

Втім, звідси зовсім не випливає, що мінімізація владних впливів є невідворотним соціально-політичним явищем. Об'єктивність мінімізації владних впливів не означає невідворотності тому, що в суспільстві є фактори, використання яких дозволяє зменшити проблему. І у зв'язку з тим аналіз друкованих мас-медіа як найбільш дієвого такого фактора є вельми актуальним.

Як відомо, основою ефективного функціонування будь-якої політичної системи сучасного суспільства є демократичні механізми управління. Їхній суспільний статус є конституційно оформленим, а це свідчить про надання їм певних функцій. У цьому зв'язку варто підкреслити, що наділення владних чинників політичної системи певними функціями не є в правовому сенсі правильною дією, оскільки йдеться не про *владну* прерогативу політичних чинників по відношенню до членів суспільства, а про *політичне* адміністрування, принципи, структура та функції якого можуть визначатися самим суспільством.

Роль якогось владного чинника зумовлена низкою умов, основною з яких є тип політичного вибору свого лідера. Такий вибір здійснюється на підставі політичного досвіду нації – у демократичному процесі він є вищим народним

волевиявленням, а форми закріплення цієї ролі мають підпорядковане значення. Втім, це маємо за умови, коли влада виступає як демократична організація.

Ось чому *об'єктивними причинами*, що визначають саму можливість мінімізації владних впливів, вважаються відсутність організаційного волевиявлення народу, домінанта реально структурованої влади, директивний статус владних рішень, владна автономія тощо. До *суб'єктивних причин* відносяться використання влади у власних інтересах, привілейований статус владного чинника, наявність психології вождізму у владного чинника чи владної структури. Як і перша, так і друга групи причин мінімізації владних впливів є наслідком сутності відносин між суспільством і владою й можуть існувати навіть за умов демократичного розвитку.

Відсутність організаційного волевиявлення по відношенню до лідера є свідченням того, що владна відповідальність перед суспільством не має правових засад – а це і є джерелом мінімізації владних впливів. Справа в тому, що Конституція України не є достатнім підґрунтям для притягнення влади в цілому до цивільної і тим більше карної відповідальності. Джерелом мінімізації владних впливів є наявність самих владних принципів. Проблема влади має два боки: теоретико-політичний і реальний. Реальний принцип проблеми влади свідчить про рівень розвитку стосунків між владою та суспільством, чинниками влади, іншими складовими політичної системи країни. Складніше з першим принципом – теоретико-політичним аспектом джерела мінімізації владних впливів, – в основі якого лежить те, що будь-який владний чинник є носієм владних повноважень тільки тому, що це доручило йому суспільство. Владний чинник, який взяв на себе роль представника суспільства в цілому або суспільних кластерів, при здійсненні своєї діяльності повинен враховувати цілу низку обставин – зокрема, ступінь достовірності інформації для здійснення влади; співвідношення політичних сил у суспільстві (наявність союзників, супротивників, нейтрально налаштованих чинників); можливі наслідки тієї чи іншої владної дії; ступінь організованості самої влади та її опонентів; суспільні настрої.

Влада визначається не тільки (і не стільки) її конституційним положенням у політичній системі суспільства – передусім враховуються її політичний авторитет, програмні установки, перспективи діяльності. Соціально-політичний аспект мінімізації владних впливів є об'єктивно-суб'єктивним явищем. Інтереси багатьох суспільних та особистісних чинників на владному рівні реалізуються у вигляді владних рішень без участі основного носія цих інтересів, що створює можливість для мінімізації владних впливів. У процес реалізації владних рішень включаються інтереси державних виконавців – хоча останні тут присутні лише як «функціонери». У зв'язку з тим, що дер-

жавна організація є єдиним можливим варіантом реалізації інтересів, виникає небезпека мінімізації владних впливів самої функції управління. Тому «комунікатизація» влади як системи реалізації чийхось інтересів є основною комунікативною передумовою ослаблення мінімізації владних впливів.

Приватна власність на друковані мас-медіа створює великі можливості для мінімізації владних впливів. Тому передача друкованих мас-медіа в руки владних чинників може підірвати самі засади мінімізації владних впливів. Владні функції управління друкованими мас-медіа не ліквідовуються, а займають іншу структурну нішу. І передусім це стосується тактичних функцій керівництва друкованими мас-медіа. Переорієнтація влади на стратегічну діяльність поза межами ексклюзивного керівництва друкованими мас-медіа сама по собі зменшує мінімізацію владних впливів, оскільки ліквідується ціла низка владних чинників, зокрема, загальнонаціонального масштабу. Втім, мінімізація владних впливів «місцевого» гатунку не набагато ліпша за мінімізацію владних впливів на рівні центральному.

Комунікаційні засади мінімізації владних впливів все-таки не є визначальними в контексті владного впливу на суспільство. При всій потужності їхнього впливу на владу вони не можуть здійснювати вирішального тиску, якщо не будуть підкріплені соціально-політичними факторами, владними засадами діяльності самої влади. Особливе значення цих факторів, їхній насильницький зміст створили враження, що мінімізація владних впливів – це те, що завжди супроводжує владу. Незважаючи на те, що це є недостатньо повним уявленням, воно має вагомні підстави для існування, оскільки пов'язано з нормами моралі в суспільстві.

Різні інтереси, котрі супроводжують владну діяльність, породжують мінімізацію владних впливів уже тільки тому, що держава покликана репрезентувати інтереси суспільства, але влада є носієм лише інтересів частини суспільства. Будь-який тоталітарний режим створює ілюзію демократизму, і відбувається це здебільшого через медіа, вірніше, шляхом включення медіа в таку структуру влади, яка не є демократичною. Тоталітарний режим породив культ і виплодив уявлення про такого владного представника, який вирішує долю країни та окремої людини. В цьому полягав зміст мінімізації владних впливів.

Можливості мінімізації владних впливів закладено і в різниці інтересів всередині влади. Така мінімізація владних впливів проявляється тоді, коли владний чинник оперує більшим обсягом правдивої й оперативної інформації: є можливість приймати швидкі та вигідні для влади рішення. При цьому виконавча влада знаходиться у більш відчуженому стані по відношенню до законодавчої, оскільки інформація, якою вона оперує, більша за обсягом і краща за якістю. Тому рівень мінімізації владних впливів менше помітний на

найвищих владних шаблях, не кажучи вже про те, що законодавча влада обмежується прийняттям законів і не має таких широких управлінських контактів з різними об'єктами.

Мінімізація владних впливів артикульована в суспільстві у вигляді апаратного явища, хоча може бути властива й владному представникові, що здійснює свої функції на виборних засадах. Усе залежить не тільки від владного рівня репрезентанта мінімізації владних впливів, а й від рівня демократичності в організації управлінської діяльності. Громадські засади функціонування друкованих мас-медіа проявляються в тому, що мас-медіа беруть участь в управлінні суспільством. Цей вид управління дотичний до владного процесу, а тому навіть така невідна форма участі в керівництві суспільством може стати елементом мінімізації владних впливів. У контексті мінімізації впливів щодо невідних репрезентантів подібне явище – це лише частка загальної проблеми політизації суспільства. Йдеться про те, що у випадку з невідними медіа-представниками основним фактором мінімізації їхніх владних впливів є сама структура друкованих мас-медіа як форми реалізації чийось інтересів. По відношенню до якогось невідного медіа-представника тут відсутні владні засади; однак залишаються свої, інші обґрунтування діяльності.

Виникають певні відносини владного характеру, за яких оприлюднюється певна інформація й матеріали тлумачаться певним чином. При цьому подібні інформування та тлумачення передбачають дотримання інтересів видавців (засновників). Мінімізація владних впливів наявна, а це свідчить на користь того, що можливості мінімізації владних впливів у структурі соціальних інститутів, які функціонують на невідних засадах, пов'язані не з особистісними якостями керівних осіб, а з самими механізмами суб'єктно-об'єктних відносин як засадничого принципу управління друкованими мас-медіа.

Наукове осмислення реальних проявів мінімізації владних впливів одразу ж стикається з необхідністю типізації цих проявів, якоїсь їхньої градації за ступенем логічного прояву в тих чи інших системах. Щодо друкованих мас-медіа, то ми вже аналізували засади типізації медіа-представників у контексті функціонування мас-медіа як системи. Мінімізація владних впливів у невідних репрезентантах примушує вести мову про градацію останніх за ступенем залежності від влади. Вважаємо, що саме такий підхід допоможе вибрати прояви мінімізації владних впливів, які потребують першочергового аналізу.

Витоки сучасної мінімізації владних впливів полягають у неререформованих механізмах влади й діяльності тих владних чинників, які репрезентують, втілюють ці механізми. Безпосереднім джерелом мінімізації владних впливів є сама влада, сучасна система управління суспільством. Виникнення мінімізації владних впливів визначається самою роллю влади як *монополіс-*

та. Ось чому суспільство сприймає мінімізацію владних впливів як державну форму управління, як діяльність апарату, як владу в цілому. І це зрозуміло, оскільки мінімізація владних впливів має не лише правові засади, але й широко супроводжується друкованими мас-медіа.

У подальшому цікаво буде розгорнути дослідження, пов'язані з аудиторними характеристиками комунікаційного аспекту мінімізації владних впливів, а наразі зробимо висновок. Якщо йдеться не про конкретного медіа-представника, а про систему друкованих мас-медіа, що функціонують на так званих «невладних» засадах, то ці «невладні» друковані мас-медіа повністю включені в політичну систему суспільства, а це надає їм статусу мінімально незаангажованих учасників соціальних інститутів. Такий спосіб політизації невіддільних чинників є одним із шляхів мінімізації владних впливів, оскільки створює додаткові владні функції в їхній діяльності.

Комунікаційний супровід мінімізації владних впливів пов'язаний передусім з глибинним фактором демократичної влади – суверенністю мас-медіа. Право на відкрите ставлення до себе будь-якого владного чинника, що артикулюється здебільшого через діяльність мас-медіа, – не просто атрибут демократичної влади, а свідчення демократичного розвитку суспільства. Тому мінімізація владних впливів мас-медіа є ознакою недемократичності цього суспільства.

Комунікаційна відкритість – це питання сутності суспільства, його характеру. Комунікаційна мінімізація владних впливів і є показником принципів владного правління, перетворення владних чинників у політичну субстанцію, що працює у формі тиску, у певний клан, який за формою працює на суспільство, але за змістом використовує надані йому (самим суспільством) повноваження у власних інтересах. Комунікаційна мінімізація владних впливів і є причиною та наслідком певного положення владних чинників у системі політичних відносин. Комунікаційна мінімізація владних впливів можлива лише за умови радикальних змін самої ролі влади в системі політичних відносин; така нівеляція тим більше необхідна, через те що мінімізація владних впливів ґрунтується на владі, на насильницькій спроможності не допускати до влади «чужих».

Комунікаційна відкритість – це не тільки ознака певного рівня суспільного розвитку, але й результат та умова демократичного розвитку влади і владних чинників. Тому комунікаційна мінімізація владних впливів є мінімізацією владних впливів усього суспільного організму. Комунікаційна мінімізація владних впливів пов'язана й з тим, що комунікативна основа владних рішень виступає як протиріччя інтересів різних кластерів суспільства.

1. Барнс Б. Природа влади. М., 1990.
2. Бірбрайсер В. Інформаційне забезпечення органів державної влади і управління на основі нових інформаційних технологій // Інформація і ринок. 1994. № 2.
3. Іванов В. Політика і мас-медіа як вагомий сили суспільного розвитку // Публіцистика і політика: Зб. наук. пр. К., 2000. С. 76 – 82.
4. Общественное мнение и власть. К., 1993.
5. Різун В. Маси. К., 2003.
6. Савчук В. До питання про суспільну роль мас-медіа // Доп. та повідомл. ІУ Всеукраїнської наук.-теорет. конф. «Українська періодика: історія і сучасність». Л. 1997. С. 151 – 154.
7. Тернер Дж. Структура соціологічної теорії. М., 1985.
8. Управління // Соціальне управління: Довід. К., 1986.
9. Фінклер Ю. Україна: влада + медіа = ? // Ex professo: Зб. наук. пр., Д., 2001. С. 131 – 139.
10. Чічановський А. А., Шкляр В. І. Політика. Преса. Влада. К., 1996.